

Ягодзінський С.М. Феномен наукового дискурсу: пошуки шляхів ідентифікації // Науковий дискурс в умовах інформаційного суспільства: методологічний і соціокультурний аспекти. Дис.... канд.філос. наук: 09.00.02. – К., 2008.

Виникає питання: чому на попередніх етапах розвитку методології і філософії науки майже не використовувалося словосполучення „науковий дискурс”? Цьому є кілька пояснень. По-перше, як об’єкт дискурс дослідили лише в середині ХХ ст. По-друге, перетворення науки на сферу суспільної діяльності відбулося в ХІХ ст. По-третє, тенденції розвитку науки, які змушують сьогодні аналізувати її як вид суспільного дискурсу, в повному обсязі проявилися в інформаційному суспільстві. Не останню роль тут відіграло поширення постнекласичної методологічної свідомості (С.Б. Кримський, В.С. Лук’янець), яка, незважаючи на дисциплінарну організацію наукового знання, прагне вибудувати цілісну наукову картину світу, зіставити її з іншими формами освоєння дійсності.

Проте це зовсім не означає, що не існує робіт, в яких наука імпліцитно не осмислювалась би як дискурс. Різні аспекти її нової форми в тому чи іншому вигляді вивчали філософи, методологи, історики науки, починаючи з античності. Спробуємо з’ясувати, які зрушення в осмисленні науки, її методології та соціокультурного статусу відображені в науковій і філософській літературі. Це дозволить установити актуальність дослідження специфіки наукового дискурсу в умовах інформаційного суспільства.

Витоки сучасного розуміння наукового дискурсу знаходимо в роботах *класиків філософії*, зокрема, давньогрецьких мислителів Евкліда, Демокріта, Арістотеля, Платона, філософів Середньовіччя Р. Бекона, М. Кузанського, натурфілософів епохи Відродження Л. да Вінчі, Г. Галілея, М. Коперніка, вчених і філософів Нового часу Ф. Бекона, Р. Декарта, І. Ньютона, Г. Лейбніца, Т. Гоббса, Дж. Локка, представників німецької класичної філософії І. Канта, І. Фіхте, Г. Гегеля. Як відмічає В.М. Розін у монографії „*Типи і дискурси наукового мислення*”, наука не могла „виникнути раніше античності, до створення низки передумов – „семіотичного виробництва”, індивідуальності людини та інституту античної особистості” [186, с. 16]. Подальші розробки проблеми мислення показали ефективність останнього не лише в діалогах, а й у процесі пізнання та пошуку істини. Тому нагальним стало створення правил мислення, категорій і понять, які б дозволяли розмірковувати без суперечностей, узгоджувати отримане знання з уже існуючим, забезпечувати соціальний контроль.

Пошуки адекватного відображення результатів мисленнєвої діяльності розпочалися ще в античності. В цей час були здійснені перші спроби аналізу здібностей людини до осягнення істини. Якщо пригадати напрацювання Архімеда, Геродота, Евкліда, Піфагора, Фукидіда, то стає очевидною їх схильність до певної систематизації, яка виконувала роль критерію істини. Майже всі давньогрецькі мислителі, які досить уміло оперували правилами формальної логіки, в той же час апелюють і до міфологічних богів та героїв, як до незаперечного авторитету, свідомо применшуючи роль відчуттів та досвіду. З цього приводу у В.М. Розіна читаємо: „Архімед, слідуючи ідеалам античної науки, в своїх

роботах ретельно приховував звернення до самого реального явища” [186, с. 56]. На жаль, ця тенденція Платоном і Арістотелем була перетворена на традицію, дослідницьку настанову, відповідно до якої науковими вважались лише ті знання, які могли бути включені в доведення або у формі вихідних очевидних положень, або як висновки. При цьому проміжні результати істинними не вважались. А разом з ними відкидались, як несуттєві, будь-які вербальні та невербальні складові пізнавального процесу.

Отже, предтечею тлумачення науки як дискурсу можна вважати античну натурфілософію, основним поняттям якої було поняття першооснови (*arche*), під яким розуміли божественний початок буття всіх речей, тотальність реального в онтологічному вимірі. Вже перші спроби Фалеса, Анаксимандра, Анаксімена, Демокріта по її відшуканню стали взірцем дискурсивної діяльності та співіснування різних точок зору, жодна з яких не відкидалась і могла бути використана як основа для побудови цілісної наукової картини світу. Окрім цього, тут спостерігається унікальна єдність об’єктивного і суб’єктивного, індивідуального й загального, моделі та реальності.

Втім цікавість до творів античних філософів викликана не тільки виокремленням науки в особливу сферу духовної діяльності. Дуже важливим є введений ними методологічний підхід до осмислення науки як невід’ємної складової буття людини, її цілей, цінностей, чеснот. Недарма Сократ висловлював упевненість, що саме знання робить людину кращою в моральному відношенні. Зі свого боку, Арістотель у „*Нікомаховій етиці*” визначив предмет наукового пізнання (*to epistelon*) як те, що „існує з необхідністю, а отже, вічно” [20, с. 175]. Людина тільки тоді оволодіє науковим знанням, коли вона матиме віру. Але, як відмітив В.П. Загороднюк, подальше становлення науки „супроводжувалось процесом її „деетизації”, елімінації... антропоморфних і ціннісних проєкцій і передумов” [79, с. 16]. Цей перехід, як і народження новоєвропейського раціоналізму, вдало відображений П.П. Гайденко в роботі „*Наукова раціональність і філософський розум*” [49], через що немає необхідності зупинятися на аналізі розвитку методології в XVI-XVIII ст.

Для розв’язання завдань дисертаційного дослідження важливим є вивчення трансформацій стилю наукового мислення, який видозмінював розуміння специфіки і задач наукового дослідження. В ході опрацювати відповідної літератури дисертант дійшов висновку, що генезис наукового мислення можна відобразити в контексті контрверзи „*дискурсивне – не дискурсивне*”. Підтвердженням цієї гіпотези може слугувати те, що вже в працях Дж. Бруно, М. Коперніка, Г. Галілея, а потім і представників філософії та науки Нового часу значення побутового слова „дискурсивний” (логічний, послідовний і т.п.) трансформується. Його починають протиставляти таким поняттям як інтуїтивне, нераціональне, поза досвідне тощо.

Найбільш виразно ці тенденції проявилися у вченні про метод Р. Декарта. Вивчивши помилки попередньої філософії, він не зупиняється на дедуктивному чи індуктивному способі, а прагне поєднати їх, взявши, як Г. Галілей і Ф. Бекон, за зразок науковості й строгості математику. Лише вона „привчає нас до пізнання істини, оскільки в ній містяться точні міркування, які не зустрічаються за її межами. А тому той, хто колись привчив свій розум до математичних міркувань, зробить його також здатним до опанування інших істин” [65, с. 485]. Отже, математика постає для Р. Декарта як найбільш придатна галузь знань для засвоєння нового методу. Разом з цим учений не відкидає важливу роль інтуїції, справедливо вважаючи, що саме їй доступне цілісне, а не вибіркоче, сприйняття явища без звернення до деталей, які на первинних етапах пізнання лише

затуманюють сутність, зводять її до несуттєвого. Тому, розмежовуючи дискурсивну та інтуїтивну складові процесу пізнання, Р. Декарт намагається досягнути їх взаємозв'язок, що відобразилось на структурі й композиційній побудові його програмного твору „Розмірковування про метод”, який в оригіналі має назву „*Discours de la method*”. Вчений навмисно використовує в назві слово „discours”, оскільки він не просто констатує власні міркування з приводу проблеми методу, а ніби запрошує до *дискусії, діалогу*.

Схожі міркування щодо методології і становлення наукового мислення знаходимо у Б. Спінози, Г. Лейбніца, Т. Гоббса, Дж. Локка, І. Канта, Г. Гегеля. Аналіз їх робіт дозволяє вважати цілком обґрунтованим положення про те, що поряд з опозиціями „теоретичне-емпіричне”, „раціональне-чуттєве”, „фундаментальне-прикладне”, які стали класичними для сучасної епістемології, доречно виділити контрверзу „дискурсивне-не дискурсивне”. Це дає право тлумачити „дискурс” як *категорію методології класичної науки*, яка, починаючи з Р. Декарта, наповнювалася науковим змістом.

Однак, хоча філософи Нового часу впритул підійшли до усвідомлення дискурсу як компоненти гносеологічного ряду *дискусія-діалог-логіка (діалектика)-дискурс*, все ж говорити про доречність аналізу науки як виду дискурсу можна лише з середини ХІХ ст., коли вона набуває ознак безпосередньої продуктивної сили суспільства. Вище відмічалось, що одним із перших, хто вказав на дану властивість науки, був К. Маркс, який прийшов до висновку, що „продуктивні сили... нічого не коштують капіталу” [139, с. 398]. Наука виявляється підкореною існуючому розподілу праці. Капітал експлуатує її для потреб виробництва. Через це думка про перетворення науки на безпосередню продуктивну силу тільки частково відображає сутність сучасних трансформацій її функцій, адже „в своїй новій формі капітал задарма присвоює суспільний прогрес, що стався за спиною його старої форми” [139, с. 619].

В наш час наука, теоретичне знання, технології перетворені на товар, через що пов'язані з суспільним виробництвом безпосередньо, а не представлені в ньому у вигляді механізмів. У результаті наука постає як складова соціальної системи. Даний висновок корелює з ідеями Г. Багатурії. На його думку, теза К. Маркса про перетворення науки на безпосередню продуктивну силу часто тлумачиться некоректно. Причиною цього є неврахування дослідниками того факту, що вказану функцію наука виконує лише в формі „опредметненої сили знання” [24]. Тобто, наукове знання має вартість лише в тому випадку, якщо воно втілене в засобах виробництва. Як пише К. Маркс, „капітал не створює науку, він експлуатує її, привласнюючи для потреб виробництва” [140, с. 554]. Тому на рівні теоретичного знання *наука в умовах капіталізму кінця ХІХ – початку ХХ ст. залишається побічною, потенційною, суспільною продуктивною силою*.

Разом з тим у період становлення інформаційного суспільства роль науки як безпосередньої продуктивної сили якісно видозмінюється, оскільки продукване нею фундаментальне знання стає частиною інноваційного виробництва і технологій. Кількість і якість наукової інформації, якою володіє та чи інша корпорація, є невід'ємною частиною її активів і капіталу. Так, за підрахунками спеціалістів ринкова вартість компанії *Google*, яка є лідером у наданні послуг електронного пошуку в мережі Інтернет, сягає кількох десятків мільярдів доларів. При цьому частка матеріальних активів не перевищує 10-15% від цієї суми.

В даному аспекті дослухаємось до ідей Г. Шиллера, який висунув і обґрунтував гіпотезу культурного та інформаційного імперіалізму [230]. Зрозуміло, зауважує мислитель, що *всесвітнє панування існує сотні років*. Однак у наш час розмах

володарювання сильних держав і компаній досягає граничних меж, що пояснюється використанням інноваційних технологій, які дозволяють швидко перерозподіляти центри влади, змінювати джерела експлуатації, залучати новітні ефективні методи організації та контролю. Приховування важливої наукової, політичної, економічної інформації не лише поглиблює інтеграцію країн світу, прискорює глобалізаційні процеси, а й народжує нові форми домінування.

Тому, говорячи про виконання наукою функцій безпосередньої продуктивної сили, ми, в першу чергу, маємо на увазі те, що сьогодні *науковий дискурс як соціальний інститут визначає характер, темп і спрямованість цивілізаційного розвитку, пронизуючи цим самим усі сфери суспільної діяльності.*

Значним методологічним внеском у розробку концепції наукового дискурсу ми вважаємо науково-філософську спадщину таких видатних учених кінця XIX – середини XX ст. як Н. Бор, В. Гейзенберг, П. Дірак, А. Ейнштейн, В. Паулі, Е. Шредінгер та інших. Зокрема, А. Ейнштейн у ході дискусій зі своїми колегами-фізиками сформулював низку ідей, які ще на початку XX ст. заклали основу некласичної методології науки. У низці робіт він висуває гіпотезу про те, що наука не є строгою логічною системою. Досить часто дослідник змушений відмовитися від спроб дедуктивного обґрунтування теорій, віддаючи перевагу інтуїтивно-творчому узагальненню. Зокрема, в „Еволюції фізики” читаємо: „Ми повинні визнати, що логічна основа все більше і більше віддаляється від даних досвіду” [233, с. 226]. Крім проблем наукової методології вчений цікавився світоглядними питаннями, намагався визначити соціокультурний статус науки, пов’язуючи її з розвитком цивілізації і благом людей. Отже, А. Ейнштейн прагнув переглянути роль і вплив науки, а також відобразити її як складову культури.

Вагомою для становлення наукового дискурсу стала відома суперечка А. Ейнштейна з Н. Бором із приводу природи квантового світу та проблем теорії пізнання в атомній фізиці. І хоча вчені не прийшли до єдиної позиції, їх дискусію можна вважати взірцевою для подальших трансформацій наукової методології. Адже саме в ній зародився й був обґрунтований принцип доповняльності, продемонстрована необхідність і ефективність мовної гри в науці, переглянуто співвідношення традиційного та інноваційного.

В праці „Атомна фізика і людське пізнання” Н. Бор відмітив, що знайомство і співпраця з А. Ейнштейном допомогла їм винести низку уроків. Головний із них полягав у тому, що жоден зміст не можна вловити без відповідної форми. Але, якою б корисною вона не була в минулому, їй не дано охопити нові результати [33, с. 92-93]. Дійсно, за останнє століття наука істотно поліпшила матеріальні умови життя людей, сприяла покращенню медицини, зниженню рівня смертності й т.п. Тому вибір цілей і шляхів подальшого розвитку науки й техніки повинен виходити з усвідомлення цілісності людини та світу, який її оточує.

В XX ст. науку починають вивчати як складову соціокультурної системи. Для цього залучаються знання з різних дисциплін: логіки, історії, психології, соціології. Уже в роботах О. Конта, Е. Маха, Дж. Міля, А. Пуанкаре, Г. Спенсера та інших виокремлюється спеціальний розділ філософії – *філософія науки*, в якому розвиток наукового пізнання не зводиться винятково до зміни наукових теорій, а розглядається як закономірний, послідовний, еволюційний процес. Ця проблематика визначила напрямки пошуків представників „історичної школи” та „критичного раціоналізму”, зокрема Дж. Агассі, Т. Куна, Л. Лаудана, І. Лакатоса, М. Полані, К. Поппера, П. Фейєрабенда, К. Хьюбнера й інших. Вони визнали, що розвиток науки та ріст наукового знання може бути вивчений як

в історичному, так і в соціокультурному аспекті. Тому значну увагу приділяли дослідженню структури, функцій і ролі наукового співтовариства.

Зупинимося на аналізі їх ідей, які є необхідними для розуміння становлення наукового дискурсу. Так, Т. Кун у праці „*Структура наукових революцій*” здійснює історичний аналіз динаміки наукового знання, вводить поняття „парадигма”, „нормальна наука”, „наукова революція” та інші, на основі яких аналізує функції і місце наукового співтовариства при формуванні теорій, норм, принципів, стандартів наукової діяльності [122]. Автор висуває гіпотезу щодо конвенційно-семантичної природи наукової істини, яка в умовах інформатизації науки все більше актуалізується. Як відомо, концепція Т. Куна була піддана критиці. Зокрема, І. Лакатос показав, що розвиток науки можна пояснити, виходячи з її внутрішніх критеріїв. Тому на місце наукового співтовариства він ставить „тверде ядро” науково-дослідницької програми.

Не вступаючи в дискусію щодо доцільності, аргументованості, актуальності запропонованих Т. Куном та І. Лакатосом підходів, відмітимо, що при вивченні наукового дискурсу вони не можуть бути прийняті як базові. Залучення ідей, висловлених цими мислителями, потребує використання принципів когерентності та доповняльності. Адже, як вважає В.П. Загороднюк, сутність суперечки між прихильниками даних теорій зводиться до дилеми екстерналізм-інтерналізм [79, с. 24]. Разом з тим, як ми бачили, науковий дискурс, приймаючи методологічні і соціокультурні аспекти розвитку сучасної науки як рівноправні, прагне усунути, нівелювати такі суперечності й обмеження.

Підтвердження цієї думки знаходимо в роботі В.С. Стьопіна, В.Г. Горохова, М.А. Розова „*Філософія науки і техніки*”. Розглядаючи науку як виробництво знань, вони відмічають, що для її повноцінного аналізу слід залучати відразу кілька дисциплін (історію, соціологію, психологію, наукознавство). А тому аналіз концепцій К. Поппера, Т. Куна, І. Лакатоса та М. Полані завершують висновком щодо необхідності побудови більш багатой моделі науки, для чого вкрай важливо відповісти на питання: модель чого саме ми будуємо, що являє собою наука як об’єкт нашого дослідження, до явищ якого роду вона належить? [198].

Вельми продуктивними для розуміння сутності наукового дискурсу є також результати, отримані П. Фейєрабендом у праці „*Проти методологічного примусу*”. Проголошуючи методологічний принцип „все дозволено”, філософ черговий раз підкреслює небезпечність єдиних, раз і назавжди утверджених норм, критеріїв раціональності, ознак істинності тощо [207, с. 162-165]. Наукове пізнання повинно допускати інтерпретації, мовні й рольові ігри, фантазію, інтуїцію. Тільки так, усупереч усім логічним надбудовам, пробивалися найбільш революційні ідеї, гіпотези, винаходи. Відповідно, плюралістичний шлях розвитку науки, підкорений не дедукції, а людині, гарантуватиме їй виживання в бурхливому світі. Тому, на думку Л.О. Мікешіної, „методологічний анархізм” П. Фейєрабенда, який вимагав постійного висунення гіпотез, які б суперечили перевіреним теоріям, не потрібно вважати абсурдним [144, с. 425]. У його основі лежать вельми прогресивні ідеї, що розширюють поле аналізу сучасної науки. Зокрема, необхідно враховувати психологічні, соціальні, політичні фактори розвитку знання, а також неприпустимо ототожнювати поняття „істинність” і „раціональність” з істинністю й раціональністю домінуючих у науці методів. Очевидно, що така позиція корелює з описаним вище розумінням дискурсу як відкритого, плюралістичного, комунікативного середовища.

Скоріше за все, ідеї П. Фейерабенда були обумовлені позицією засновника сучасної феноменології Е. Гуссерля, який у роботі *„Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія”* закликав переглянути відношення науки до людського Dasein. З цього приводу в нього читаємо: „Винятковість, з якою в другій половині XIX ст. весь світогляд сучасної людини став визначатися позитивними науками і дав себе осліпити досягнутими завдяки їх „prosperity”, ознаменувала байдуже відсторонення від тих питань, які вирішальні для справжнього людства” [59, с. 20]. Так мислитель *актуалізує необхідність пошуку нової форми існування науки та способів її соціокультурної репрезентації.*

Не менш цінною й продуктивною для нашого дослідження є концепція „критичного раціоналізму” К. Поппера. Аналіз праць англійського філософа дає змогу відзначити поступову еволюцію його поглядів, за якою проглядається бурхливе становлення науки і методології в XX ст. Виступаючи проти історизму, він запропонував своєрідну теорію зростання наукового знання, яка суперечила феноменалістичним, редукціоністським і конвенціалістським поглядам неопозитивістів. Але, якщо в *„Логіці наукового дослідження”* (1935 р.) він пише, що „наука не є системою достовірних чи достатньо обґрунтованих висловлювань; вона не являє собою також і системи, що постійно розвивається у напрямку до деякого кінцевого стану” [172, с. 257], то вже в роботах *„Припущення і спростування”* (1963 р.) та *„Об’єктивне знання”* (1972 р.) наукові традиції тлумачаться ним крізь призму традицій культури. Це сприяло осмисленню науки й наукової діяльності як складових соціальної системи, що не можуть повноцінно розвиватися у відриві від інших її частин.

Методологічно важливими є й напрацювання *засновників кібернетики* Ч. Беббіджа, А. Тюрінга, К. Шеннона, Н. Вінера, А.М. Колмогорова, В.М. Глушкова та інших. В їх роботах вперше було поставлено питання про штучний інтелект, описані принципи побудови людино-машинних систем, осмислено вплив інноваційних технологій на життя людей, культуру, науку й освіту. Зокрема, Н. Вінер у роботі *„Кібернетика, чи управління і зв’язок у тваринному і машині”* ще в 50-х роках XX ст. прогнозує: „Нам ніколи не вдасться обійти можливість використання обчислювальних машин” [43, с. 215]. Особливо це стосується наукової діяльності, де успіхи кібернетики та інформатики знайдуть своє безпосереднє застосування. Це якісно видозмінить методологію процесу пізнання, трансформує роль наукового співтовариства, яке із замкнутого клубу вчених-одинаків перетвориться на монолітний мисленнєвий колектив.

Плідні думки щодо розвитку науки в умовах комп’ютеризації висловлює й А.М. Колмогоров у праці *„Автомати і життя”*. Він ставить питання: „Чи можна побудувати машину, яка б не відрізнялася від людини?” [109, с. 289]. Відповідаючи, вчений переводить його з технологічної, інженерної площини в ціннісну, моральну, гуманістичну. Тому переконаний, що якщо штучний інтелект, „машинне” мислення й будуть реалізовані, то вони повинні орієнтуватися не на заміщення дослідника, а на розширення його творчого потенціалу. Отже, зробимо висновок, що вчені-кібернетики підійшли до осмислення інформаційного суспільства не з точки зору соціології (що було притаманно західним дослідникам), а як до суспільства, в якому теоретичне знання відіграє ключову роль, оскільки з’явився механізм його безпосереднього перетворення на інноваційні технології і масову техніку. Таке тлумачення сутності інформаційного суспільства та місця в ньому науки ми визначаємо як провідне для даної дисертаційної роботи.

Паралельно з методологічними, в Європі, США та Японії в 60-70-х роках ХХ ст. виникли й *соціологічні теорії інформаційного суспільства*. Визначення цінності науки і теоретичного знання стали предметом спеціальних досліджень Д. Белла, М. Кастельса, Д. Лайона, М. Маклюєна, І. Масуди, Дж. Нейсбіта, Е. Тоффлера, Ф. Уєбстера та інших. Проте, якщо вченим-кібернетикам був притаманний переважно утилітарний погляд на можливості нових технологій, то названі мислителі були схильні до гіперболізації, фантазування щодо подальших перспектив цивілізаційного устрою. Через це їх об'єднала думка, що інформаційне суспільство – це „не суспільство, дещо видозмінене... А абсолютно нове суспільство” [204, с. 207], в якому наука займатиме провідне положення.

З цього приводу Д. Белл у роботі „*Соціальні рамки інформаційного суспільства*” пише: „Осьовим принципом постіндустріального суспільства є вирішальне соціальне значення теоретичного знання і його нова роль як спрямовуючої сили соціальних змін” [28, с. 330]. На думку дослідника, в ХХ ст. відбулося злиття науки й інженерії, що змінило сутність технології. Це можна пояснити домінуванням інтелектуальних комп'ютерних інновацій, які сьогодні мають таке ж значення як машини в індустріальну епоху.

Відмітимо, що в більшості сучасних досліджень концепції 60-80-х років ХХ ст. переосмислюються. Так, Ф. Уєбстер у праці „*Теорії інформаційного суспільства*” критично аналізує найбільш популярні підходи, показуючи як їх позитивні, так і негативні сторони. Що ж стосується думок, висловлених Д. Беллом, то, вважає Ф. Уєбстер, особливу увагу варто приділити його ідеї щодо особливого статусу теоретичного знання, оскільки такий погляд „перш за все визначає нове суспільство як суспільство, яке базується на породженні й використанні інформації (знання)” [206, с. 75]. Англійський вчений підкреслює, що дане твердження є одним із найпереконливіших аргументів того, що ми насправді живемо в інформаційному суспільстві. Але, на жаль, воно залишилось без достатнього розгляду й обґрунтування.

Погоджуючись з Ф. Уєбстером, зауважимо, що аналіз змін у соціальній стратифікації постіндустріального суспільства, яке провели Д. Белл, Е. Тоффлер, М. Кастельс та інші вчені і філософи заслуговує не меншої уваги. Вже в середині ХХ ст. ними було підмічено, що новий суспільний устрій вимагатиме людей з варіативним, неалгоритмічним, творчим стилем мислення. Враховуючи це, Е. Тоффлер у роботі „*Шок майбутнього*” зазначив, що інноваційні технології „передбачають нові рішення соціальних, філософських... проблем. Вони змінюють усе інтелектуальне оточення людини і її світогляд” [204, с. 42]. Зрозуміло, це впливає на перегляд низки соціальних проблем, зміну структури й форм життєдіяльності, а також веде до переосмислення ідеалів, цінностей, принципів суспільного та індивідуального буття. За таких умов *наука, розглянута як дискурс, здатна виступити стрижнем інформаційної цивілізації*.

Отже, соціологічні теорії інформаційного суспільства показали необхідність діалогу, дискусії з приводу тих аксіологічних, моральних, соціокультурних норм і принципів, які історично склалися в ході розвитку людської цивілізації. Сьогодні суспільні процеси значно прискорені, що вимагає швидких, виважених, і в той же час перспективних рішень. Тому в середині ХХ ст. філософи, культурологи, психологи запропонували *ігровий підхід*. У роботах А. Вежбицької, Л. Вітгенштайна, Ю. Габермаса, Г.-Г. Гадамера, Г. Гессе, Й. Гейзинги й інших висловлена думка про те, що комплексне вивчення проблем все частіше потребує мовної гри. Через систему правил і припущень вона з одного боку має забезпечити адекватну репрезентацію дійсності, а з іншого – бути способом „порушення будь-якої одномірної логіки, виходу за її межі” [200, с. 92].

Історично перша концепція мовних ігор була запропонована Л. Вітгенштайном у роботі „*Філософські дослідження*” [44]. Вийшовши суто з методологічного підходу до аналізу мови і мовлення, він приходить до висновку щодо необхідності його поєднання з прагматикою. З цього випливає, що при дослідженні специфіки будь-якого дискурсу важливу увагу необхідно приділяти синтаксису, семантиці й прагматиці висловлювань, що складають його обсяг. Така позиція дозволила філософу ввести поняття соціальної практики, одним з видів якої є науковий дискурс. Тому комплексне вивчення наукового дискурсу потребує поєднання, комплементарності як його методологічного, так і соціокультурного аспектів.

Методологія мовних ігор у подальшому розроблялась *представниками Франкфуртської школи*, які вивчали проблеми комунікації в соціумі загалом, і в науці зокрема. Так, Ю. Габермас розглядає проблему комунікативного дискурсу, яку, натомість, не зводить виключно до мовної складової. Він справедливо вважає, що дискурс повинен охоплювати когнітивні, моральні й ціннісні аспекти [219, с. 30-32]. Стосовно наукового дискурсу це означає, що вчені повинні прагнути до консенсусу, взаєморозуміння, комплементарності позицій, методологій. Не менш цікавими і важливими є його думки щодо розмежування культури модерну й постмодерну, висловлені в роботі „*Філософський дискурс про модерн*”. Спираючись на ідеї Т.В. Адорно і М. Хоркхаймера, Ю. Габермас вважає за необхідне переглянути основні цілі та цінності науки епохи модерну, узгодити їх з нормами права і моралі [220, с. 122-123].

Суттєвий внесок у розробку ідеї становлення нового типу суспільства та ролі науки в ньому зробили Ж.-Ф. Ліотар, М. Фуко, Ж. Дерріда, Ж. Дельоз та інші *представники філософського постмодернізму*. В їх дослідженнях наука постала як основа постмодерної культури, яка повинна обґрунтувати, легітимізувати необхідність свого існування. У роботі „*Стан постмодерну*” Ж.-Ф. Ліотар пов’язує песимізм постмодернізму з кризою класичних ідеалів науковості та наукової раціональності в інформатизованому суспільстві. А тому пропонує залучити *мовні ігри як метод аналізу сучасного наукового дискурсу* [128, с. 29-33], в якому прагматична складова стає домінуючою.

Дещо іншу методологію виявлення ознак наукового дискурсу запропонував М. Фуко, розглянувши його як вид дискурсивної практики. В роботі „*Слова і речі. Археологія гуманітарних наук*” він розглядає сучасну епістему „як широкий відкритий тривимірний простір” [214, с. 366]. У першому вимірі тригранника знаходяться математичні й фізичні науки, основним критерієм раціональності в яких виступає дедуктивна, лінійна послідовність доступних для верифікації висловлювань. Другий вимір складають дисципліни, які встановлюють причинно-наслідкові зв’язки між типовими об’єктами та утворюють з них стійкі структурні елементи. Визначаючи механізм взаємодії цих вимірів, М. Фуко справедливо вважає, що ним є процес математизації. Останній, третій вимір віддається філософській рефлексії, яка пов’язана з другим виміром через лінгвістику, біологію, економію, а з першим її поєднує спільна площина формалізації мислення. Отже, запропонований „тригранник знання” є системою методологічних принципів та вказує на способи переходу від емпіричного до теоретичного й потім до практики. Поряд з цим очевидним є надійно зображений і зафіксований взаємозв’язок усіх вимірів, що дозволило філософу відобразити не тільки своєрідність кожної галузі наукового пізнання, а й подати їх як цілісну, структуровану синкретичну систему людського знання. Запропонований М. Фуко підхід пояснює причини виходу неklasичної наукової методології в область тексту та дискурсу. Виявляється, що поле, відведене для функціонування гуманітарного

знання, є, водночас, початковою і кінцевою межею будь-якої пізнавальної діяльності. На жаль, у філософській літературі на ці ідеї М. Фуко майже не звертають уваги, вдовольняючись теорією епістемологічних рівнів, яка описана в „Археології знання”. Але, як буде показано далі, дана концепція може бути з успіхом використана в ході дослідження сучасного наукового дискурсу.

Різні аспекти науки як соціального інституту стали предметом досліджень *представників сучасної західної філософії*. Так, Е. Агаці в роботі „Моральний вимір науки і техніки” перетворює науку на об’єкт етичного аналізу [11]. Зі свого боку, Х. Лейсі ставить питання про співвідношення наукового пізнання і цивілізаційних цінностей [132], а релігійний філософ П. Козловський в дослідженні „Культура постмодерну” співвідносить науку з іншими формами суспільної свідомості [107].

Важливий внесок в осмислення науки як соціокультурного феномена внесли *сучасні українські й російські філософи*, в роботах яких закладено основи розуміння її як наукового дискурсу. Особливо відзначимо творчі доробки Н.С. Автономової, І.Ю. Алексеєвої, А.М. Антонова, В.І. Вернадського, Є.К. Войшвиля, Г.М. Волкова, П.П. Гайденко, Л.В. Губерського, І.С. Добронравової, Л.Г. Дротянко, Г.Б. Жданова, К.К. Жоля, В.П. Загороднюка, Д.В. Іванова, С.Г. Кара-Мурзи, І.Т. Касавіна, О.І. Кедровського, В.В. Кізіми, А.Є. Конверського, П.В. Копніна, С.Б. Кримського, В.І. Кузнецова, С.В. Куцепал, С.А. Лебедева, В.О. Лекторського, В.С. Лук’янця, В.В. Ляха, М.К. Мамардашвілі, О.А. Мамчур, М.Г. Марчука, Л.О. Мікешиної, М.М. Моїсеєва, Ю.О. Мелкова, О.П. Огурцова, В.І. Онопрієнка, М.В. Поповича, В.М. Поруса, А.І. Ракітова, В.А. Рижка, Л.В. Рижко, В.М. Розіна, Г.І. Рузавіна, В.С. Стьопіна, В.П. Філатова, І.В. Хоменко, В.Л. Чуйка, В.С. Швирьова, А.В. Юревича та багатьох інших. Їх ідеї використані дисертантом при дослідженні особливостей наукового дискурсу в умовах комп’ютеризації й інформатизації сучасного суспільства.

Важливою у цьому відношенні є розроблена В.С. Стьопіним концепція наукової картини світу як особливої форми систематизації наукових знань [197]. Вона формує цілісний образ Всесвіту, життя, суспільства і людини, а також є особливою сферою змісту ідеалів, норм пізнання і філософських основ науки, в якому виділяються інваріантні характеристики науковості, прийняті в ту чи іншу історичну епоху.

Не менш цікаві роздуми щодо сутності сучасного етапу розвитку науки та її впливу на людину і культуру знаходимо в С.Б. Кримського. В роботі „Запити філософських смислів” він пропонує поглянути на науку як на „свого роду „нервову систему” планетарної цивілізації, на її керуючий підрозділ” [115, с. 148]. Відповідно, поряд з методологічними пошуками із забезпечення об’єктивності, істинності, раціональності наукового знання, варто пам’ятати, що наука потребує контролю з боку суспільства, узгодження її задач, цінностей, ідеалів з основними параметрами людського буття. Цей підхід ми вважаємо найбільш ефективним при дослідженні соціокультурного аспекту сучасного наукового дискурсу.

Зважаючи на ці тенденції становлення науки в XXI ст., філософ вважає неправомірним домінування „вертикальної” моделі пізнавального процесу, за якої воно рухається від „чуттєво-емпіричного як вищої фази до висоти теоретичного мислення і від нього – до верховенства практики” [115, с. 72]. Поряд з цією схемою варто розглядати й „фронтальну” модель. У центрі „фронтону пізнання” поміщаються символічні форми, категоріальні матриці синтезу емпіричного і теоретичного, здатність наочно-гностичного й мовного моделювання. Однак найважливіше те, що неокласична гносеологія замикає

пізнання на екзистенційній здатності інтуїції, продуктивної уяви, символізації і мовної свідомості.

Такі трансформації методологічної свідомості І.С. Добронравова пояснює орієнтацією постнекласичної науки на вивчення складних самоорганізованих систем, де ціле домінує над частинами. В роботі „*Синергетика: становлення нелінійного мислення*” вона пише: „Зрушення у науковому пізнанні розглядаються в методології науки як революційні” [67, с. 5]. Тому осмислення синергетичних закономірностей у природних і соціальних процесах неодмінно призводить до трансформацій стилю наукового мислення та перегляду базових епістемологічних категорій, що змушує тлумачити науку як вид дискурсу.

Через це науковий дискурс вносить нову інтерпретацію поняття „істина”. Якщо для класичного природознавства істина – це відповідність дійсності, а основним її критерієм є лише практика, то сьогодні мусимо визнати, що істина – це один із типів модальності. Відповідно, претензії на остаточну істину, навіть перевірену і обґрунтовану практикою, експериментом, дослідом, відтепер втрачають довіру в суспільстві. Причину таких зсувів вчені намагаються виявити в структурі наукового тексту, який в інформаційному суспільстві стає інтерактивним, перетворюючись на інноваційну інформацію, складову виробничого циклу. Тому цілком логічно, що, окреслюючи сутність наукового дискурсу, дослідники в першу чергу намагаються визначити дискурсивність наукового тексту.

Вирішуючи це завдання, С.Б. Кримський пише: „Семіотичні системи, які раніше розглядалися лише як засоби вираження, виявились не менш ефективними і в плані змісту” [117, с. 24]. Вчений пропонує зіставити структуру тексту зі структурами мислення, які вдається виокремити в процесі пізнання. З’ясувалося, що структура мислення значно поступається структурі тексту як більш універсальній сутності, оскільки він постає у вигляді культурного коду цивілізації. Не дивно, що в більш ранній роботі „*Наукове знання і принципи його трансформації*”, серед багатьох інших проблем, філософ вивчає зв’язність наукового тексту як семантичної структури. Нагадаємо, саме цю ознаку ми виділили як одну з ключових при формуванні терміна „науковий дискурс”.

Як відомо, в гносеології текстом називають усе, що включено до існуючої категоріальної сітки, а тому може бути інтерпретовано. В той же час текст передбачає існування жорстких, у першу чергу мовних, правил побудови. Так, якщо виходити суто з речення, то, наприклад, 35 слів дають близько 10^{21} речень довільної конструкції. Але коли за основу прийняти граматично правильну конструкцію, то названа кількість слів породжуватиме лише незначну множину завершених, зв’язних текстів. Отже, текст „визначається двома співвідносними аспектами, один з яких є планом вираження (синтаксис), а інший – планом змісту (сене)” [117, с. 28]. У такому випадку, інформація, яка міститься в тексті, постає не як певна духовна субстанція, не як щось втаємничене „поза рядками”, а як результат її власних трансформацій, який називають розумінням.

Сьогодні ж, коли мова науки все більше формалізується, стає штучною, проблема розуміння особливо загострюється. Це пояснюється тим, що на кожний текст (науковий чи ненауковий) розповсюджуються принципи герменевтики, які тягнуть за собою цілу низку інтерпретацій змісту. Тому для наукового дискурсу комунікація, діалог, дискусія, мовні ігри стають невід’ємними складовими. Тут виникають питання: чи можна вважати науковий текст частиною наукового дискурсу? чи притаманні йому ті характеристики, які були означені в лінгвістичному і філософському структуралізмі?

Відповідь на них намагається дати В.А. Кох, який ставить до розмежування в тексті дискурсивної та недискурсивної частини як до важливої і нетривіальної задачі. Вирішуючи її, він вводить поняття „мотиву”, яке передбачає існування тем, утворених як суб’єктами, так і предикатами тексту [112, с. 162-163]. Будь-який текст або його частина, які містять прояви одного й того ж мотиву, будуть вважатися дискурсивним текстом. Отже, не кожний організований за певними правилами текст є дискурсивним. Проте науковий текст можна розглядати як елемент наукового дискурсу, бо він акумулює інформацію, на основі якої будується цілісна наукова картина світу. Тому його побудова регламентується не тільки синтаксичними правилами, а й системою семантичних обмежень.

Такі умовиводи корелюють з ідеями С.Б. Кримського щодо зв’язності й дискурсивності наукового тексту. Він запитує: чи є текст наукової монографії зв’язним з логіко-гносеологічної сторони? [117, с. 31]. Прагнучи відповісти на це питання, дослідник приходиться до висновку, що знання, яке представлено у вигляді зв’язного тексту, гетерогенне, неоднорідне і є вельми незвичним об’єктом для логіки. В ньому, поряд з логічними, міститься значна кількість нелогічних складових, які відіграють важливу роль в епістемологічній системі. Разом з цим, розуміючи відсутність критерію відбору найбільш адекватного розуміння тексту, філософ таким мірилом називає свідому спрямованість на пошук істини. „Знання, – пише він, – це результат пізнання, який характеризується усвідомленням істини” [117, с. 33]. За такої схеми воно виступає як право на точку зору, забезпечуючи рівноправ’я членів співтовариства в комунікативній дії.

Досить ефективною у виявленні дискурсивної частини та зв’язності тексту є також теорія прототипічності, запропонована Дж. Лакоффом у статті „Мислення в дзеркалі класифікаторів” [126]. Для ілюстрації свого методу він аналізує мову аборигенів Австралії. Описуючи підхід, який би дозволив виявити раціональну основу її побудови, він формулює два принцип сфери досвіду та вагомої особливості. Наприклад, усі риби відносяться умовно до групи *A*. Але морський їжак і щука поміщені в групу *B*, оскільки вони небезпечні для людини. В цій же групі знаходимо колючі дерева й кропиву. Втім не зважаючи на таку непослідовну і, на перший погляд, нераціональну систему, принципи її побудови, на думку дослідника, лежать в основі будь-якої категоріальної сітки. До таких він відносить: 1) центральність (забезпечує провідне місце основним категоріям); 2) ланцюговий зв’язок (пояснює, чому різні категорії належать до спільної групи); 3) сферу досвіду; 4) ідеальні моделі; 5) специфічне знання; 6) відсутність спільних характеристик (характерна для новітньої теорії категорій як прототипів); 7) мотивацію (передбачає варіативний характер системи класифікацій).

Поширення висновків, зроблених Дж. Лакоффом, на сферу наукового пізнання здійснює Л.О. Мікешина. На її думку, новий підхід до категорій зовсім не є свідченням неточності та невизначеності сучасного наукового аналізу. Просто настав час, коли звичні поняття не відповідають накопиченому досвіду [144, с. 512-514]. Відповідно, трансформація їх змісту і ролі в науковій картині світу є об’єктивною вимогою, яка, проте, не може бути реалізована без зміни поняття раціональності. Загалом її монографія „Філософія пізнання. Полемічні розділи” є однією з найбільш вдалих спроб систематизації сучасних уявлень про науку як соціокультурний феномен. Предметом роздумів тут стали як природничі, так і гуманітарні науки. Вивчаючи особливості їх методологій, дослідниця

вказує на недопустимість руйнування цілісного уявлення про науку, її методи, цілі, цінності, гуманістичні орієнтири.

Проблема дискурсивності, тобто, зв'язності наукового тексту особливо актуалізується в умовах комп'ютеризації, коли наукове знання репрезентують як інноваційну інформацію. На її основі створюється інтерактивний метатекст, наприклад, у мережі Інтернет. Нерідко відсутність чітко визначеної структури та організації його розміщення сприймається як хаос, що наймовірно утруднює розуміння, не дає можливості отримати дійсно важливі, а головне достовірні дані.

В даному розрізі цікавими є міркування В.О. Лекторського про співвідношення тексту і розвитку цивілізації, які він висловлює в роботі „*Епістемологія класична і некласична*” [127, с. 191-192]. На його думку, найбільш ефективний спосіб знищити людство та його культуру зводиться до ліквідації всіх текстів. Без звернення до них неможливий подальший прогрес, і, рано чи пізно, основою всього життя стане примітивне землеробство. Але сьогодні простежується й інша тенденція. Як пише В.О. Лекторський, у текстах існує велика кількість того, що не відомо нікому з тих, хто живе на Землі. Проте, якщо на попередніх етапах розвитку людство намагалось охопити, розпредметнити знання, то в епоху електронних банків інформації, віртуальних бібліотек тощо подібне завдання вважається утопічним. Виявилось, що інформації так багато, що проблематичною є навіть її поверхова систематизація, не говорячи про детальне опрацювання.

Разом з цим не менш важливою для сучасного наукового дискурсу є проблема, пов'язана з недостатнім темпом оцифрування та сканування книг, монографій, статей, підручників, довідників, енциклопедій. Кожна держава має сприяти розширенню електронних баз даних з вільним чи авторизованим доступом, адже існуючі глобальні системи пошуку (Yahoo, Google, Rambler та інші) дозволяють у короткий термін визначитися з проблематикою теми, аспектом загальної проблеми, ступенем її розробленості, окреслити коло авторів, роботи яких найчастіше цитуються тощо. В умовах, коли обсяг інформації несумісний з фізичними можливостями людини щодо її обробки, потрібно кардинально змінювати способи доступу до неї. Час, витрачений на відбір і аналіз джерельної бази, не повинен перебільшувати 20-30% від тривалості самого дослідження. Недостатній розвиток інноваційної інфраструктури доступу до інформації, вже в наш час призводить до парадоксальної ситуації: найбільш вивірена наукова, навчальна, енциклопедична література, представлена в класичному паперовому вигляді, часто залишається поза увагою студентів, магістрантів, аспірантів, викладачів. На жаль, у пострадянських країнах інформатизація бібліотек обмежується підключенням їх до всесвітніх мереж та міжнародних електронних фондів. Сьогодні це є однією з причин того, що знання, напрацьоване нашими вченими, залишається маловивченим і незатребуваним на Заході, що гальмує становлення інформаційного суспільства в Україні, сповільнює входження національної науки до світового наукового співтовариства.

Поряд з цим не можна оминати *роботи, в яких висловлюються критичні зауваження стосовно сутності наукового дискурсу*. Зокрема, М.К. Мамардашвілі та О.М. П'ятигорський у праці „*Символ і свідомість*” наполягають на обмеженості лінгвістичного дослідження тексту при вивченні свідомості та пошуку істини. З цього приводу в них читаємо: „Сам по собі текст як абстрагований від конкретно-змістовних моментів об'єкт нічого не говорить про свідомість. Текст може бути породжений, між тим як свідомість не може бути породжена ніяким лінгвістичним пристроєм” [136, с. 40-41].

Філософи обстоюють тезу, що мова нічого не позначає, адже те, що традиційно виражається мовою науки, мистецтва, політики може бути представлено абсолютно інакше, через апеляцію до свідомості, здорового глузду тощо. Погоджуючись в основному з аргументами авторів, відмітимо, що вони необґрунтовано ототожнюють дискурс з формами суспільної свідомості.

Такі емоційні висновки, на наш погляд, є реакцією на спроби неопозитивістів представити процес наукового пізнання як аналіз використання мови, що, безсумнівно, неприпустимо. Наука була і залишається строгою, раціональною, об'єктивною, спрямованою на пошук істини сферою діяльності. Вивчаючи сучасний науковий дискурс, ми не повинні звужувати дослідження винятково до ролі соціокультурних факторів у процесі його становлення. Не меншу увагу варто приділяти змінам, які відбуваються в методології. Адже саме трансформації в методології науки і наукової діяльності викликають необхідність розглянути науку в інформаційному суспільстві як вид дискурсу.

Особливо відмітимо роботи, в яких наука розглядається крізь призму сучасних цивілізаційних процесів. Це дозволяє вченим, філософам не лише порівнювати науку з іншими формами суспільної свідомості, а й пов'язати зміни її методології з тенденціями розвитку постмодерної культури. Однією з таких праць є дослідження Л.Г. Дротянко „*Феномен фундаментального і прикладного знання*”, в якому прослідковано генезис постнекласичної науки та відображено її взаємозв'язок з різними формами позанаукового знання. Залучаючи багатий матеріал, філософ приходять до висновку: „Постнекласична наука, радикально змінюючи уявлення про Всесвіт, людину... сама є елементом постмодерністської культури. Вона формувалася у взаємодії з іншими елементами духовної культури, змінюючи своє відношення до них у бік толерантності” [71, с. 393]. Як бачимо, тут підкреслюються тенденції до розширення сфери наукової діяльності за межі класичних уявлень про цей феномен, які складають сутність соціокультурних інтенцій до дискурсу як форми існування науки.

Зі свого боку, Л.О. Мікешина та М.Ю. Опенков у праці „*Нові образи пізнання і реальності*” [145] теж закликають істотно переглянути проблемне поле вчення про пізнання, відобразивши пізнавальну проблематику, а, відповідно, й науку в культурологічному аспекті.

У контексті поставлених вище завдань, варта уваги монографія Л.В. Рижко „*Науковий простір: філософський і наукознавчий аспекти*”, в якій говориться про необхідність створення наукофери, без якої існування науки унеможлиблюється, оскільки в цьому випадку руйнуються межі наукового пізнання та притаманні йому риси об'єктивності, закономірності, логічної послідовності й системності, контрольованості науки практикою [183]. Автор зазначає, що проблема створення наукового простору є особливо актуальною сьогодні, коли гуманізм науки, відповідність її задач цілям і цінностям суспільства лише постулюються. Насправді наука розглядається насамперед як засіб виробництва, збагачення, владарювання. На наш погляд, осмислення її як суспільного дискурсу, здатне репрезентувати її основу інформаційної цивілізації.

Методологічно важливими для даного дисертаційного дослідження є роботи, в яких осмислюються соціальні й культурні наслідки комп'ютеризації, проводиться аналіз знання, способів його отримання та існування в умовах інформаційного суспільства. З-поміж них відмітимо дисертацію І.Ю. Алексеєвої „*Епістемологічний зміст комп'ютерної революції*” [15], в якій вивчаються різні аспекти впливу комп'ютерних технологій на

методологію науки, аналізуються перспективи розвитку експертних систем і штучного інтелекту, а також можливість їх залучення до наукової діяльності.

Серед останніх вітчизняних праць, присвячених процесам інформатизації суспільства загалом та науки зокрема, відзначимо монографію М.В. Онопрієнка *„Інформатизація в контексті філософсько-методологічного дослідження інформатики”*. В ній здійснено філософсько-методологічний і соціокультурний аналіз процесу інформатизації суспільства, на основі чого показано, що інформатика є „характерною складовою постнекласичної науки” [164, с. 194]. Автор піднімає питання про взаємозв’язок знання й інформації, доводячи, що термін „знання” в розробках штучного інтелекту наділяється такими властивостями як внутрішня інтерпретативність, структурованість, зв’язаність, семантична метричність, активність. Компаративний аналіз існуючих підходів до проблеми інформатизації проводить також Т.Г. Геращенко в дисертації *„Філософсько-методологічний аналіз сучасної парадигми інформації”* [53]. Цікавою є монографія Д.В. Іванова *„Віртуалізація суспільства”* [84], в якій хоча й не ставиться задача комплексного аналізу стану науки в інформаційному суспільстві, все ж висловлюється низка цінних ідей. Зокрема, піднімається питання про зміну статусу університету, про перегляд співвідношення інформації й знання та вплив глобальних економічних процесів на структурування наукових досліджень тощо.

Окрім вищезгаданих відмітимо колективну роботу *„Людина і нові інформаційні технології: завтра починається сьогодні”*, в якій описується сутність комп’ютерної революції, вплив інноваційних технологій на науку, освіту, медицину, соціальну стратифікацію [226]. Основну увагу автори звертають на соціокультурні наслідки, які несе комп’ютеризація й інформатизація суспільства.

Підсумовуючи, скажемо, що необхідність переосмислення феномена науки, її функцій, місця та ролі в сучасній культурі особливо актуалізується в наш час, коли вона безпосередньо причетна до визначення стратегічних шляхів подальшого розвитку цивілізації. Як відмічає С.А. Лебедев, сьогодні, як ніколи, важко відповісти на питання: що ж таке наука? Шукаючи шляхи виходу з цієї колізії, він розглядає науку як раціонально-предметну діяльність свідомості [210, с. 14]. Разом з тим дослідник вважає, що сучасну науку доречно тлумачити не тільки як специфічний тип знання чи як особливу пізнавальну діяльність, а й як соціальний інститут. Єдність цих трьох складових, на наш погляд, і має складати основу філософського вчення про науковий дискурс, яке охопить різні сторони становлення науки в XXI ст., поверне філософію і методологію до цілісного уявлення про даний феномен. Це особливо важливо в умовах входження суспільства в інформаційну еру, де наука, як безпосередня продуктивна сила, перебирає на себе значну долю відповідальності за майбутнє людства.

Зі сказаного вище слідує, що дослідження наукового дискурсу та виявлення специфіки його формування в умовах комп’ютеризації й інформатизації суспільства є актуальною філософською проблемою, вирішення якої потребує аналізу як його методологічного, так і соціокультурного аспектів. *Науковий дискурс виявляється вплетеним у сферу сучасної культури*, виступаючи стрижнем, основою інформаційної цивілізації. Разом з тим вивчення цього феномена тільки розпочинається. Сьогодні людство лише опосередковано „доторкнулося” до принципів та норм інформаційного суспільства, а тому ми можемо винятково гіпотетично окреслити тенденції майбутніх трансформацій ролі, місця, функцій, ступеня відповідальності науки і наукового співтовариства.

На даному етапі дослідження відмітимо, що для наукового дискурсу характерні: 1) самоорганізованість; 2) відкритість та публічність; 3) ігровий характер мовної діяльності; 4) комунікативна зрілість наукового співтовариства; 5) існування інтерпретацій, герменевтичних і феноменологічних процедур у процесі наукового пізнання; 6) безпосередній взаємозв'язок із суспільним виробництвом та інше. В подальшому, розглядаючи становлення наукового дискурсу, вивчаючи особливості його розвитку та місце в інформаційному суспільстві, ми неодноразово повертатимемося до уточнення змісту даного явища, відкриваючи все нові характеристики й властивості.

Втім, на наш погляд, на даному етапі *дефініція феномена наукового дискурсу може бути дана лише описово, так як поглиблення інтеграції науки, освіти, виробництва з іншими соціальними практиками, прогрес у галузі інноваційних технологій постійно коригуватимуть його сутність, структуру, атрибути.* Але вже сьогодні треба виходити за межі тлумачення науки винятково як сфери з виробництва знань, розглянувши її як основу соціальної системи інформаційного суспільства.